

EL CAVALL DE CARN DELS PIRINEUS (AGRUPACIÓ HIPERMÈTRICA PIRINENCA). ESTUDI COMPARATIU PER COMARQUES DE LES EXPLOTACIONS I DEL MANEIG

JOHN-NELSON INFANTE; J. MARMI; PERE MIQUEL PARÉS;

MARIONA SAGARRA; AINHOA FERRANDO; JORDI JORDANA

UNITAT DE CIÈNCIA ANIMAL, DEPARTAMENT DE CIÈNCIA ANIMAL
I DELS ALIMENTS, FACULTAT DE VETERINÀRIA, UNIVERSITAT AUTÒNOMA
DE BARCELONA

jordi.jordana@uab.cat

Resum

Des del Ripollès a la Val d'Aran es localitza una heterogènia població de cavalls, destinats bàsicament a la producció de carn, i anomenats temptativament Agrupació Hipermètrica Pirinenca (AHP). Al final del 2004 s'iniciaren les activitats per a caracteritzar-los, tant en el que fa referència al tipus d'explotació com a la morfologia, per a poder definir-ne l'estàndard racial i instaurar un programa de conservació i millora d'aquesta població. Els treballs es realitzen en el marc d'un conveni de col·laboració entre el Departament d'Agricultura, Alimentació i Acció Rural de la Generalitat de Catalunya i la Facultat de Veterinària de la Universitat Autònoma de Barcelona. Seguint el pla d'actuacions proposat, es presenten els resultats parcials, per comarques, de la caracterització estructural de les seves explotacions i l'anàlisi comparativa de tipus social i econòmic que incideix sobre els ramaders d'aquestes comarques.

1. Introducció

A la part central i occidental dels Pirineus catalans, des del Ripollès fins a la Val d'Aran, es localitza una heterogènia població de cavalls, destinada bàsicament a la producció de carn. Un dels objectius fonamentals de l'estudi —tant per part de tècnics com de ramaders—, és aconseguir-ne el reconeixement oficial com a raça, amb la proposta subsegüent d'un nom adient per a la població, a la qual, i per aquest motiu, hem anomenat temptativament i provisionalment Agrupació Hipermètrica Pirinenca (AHP) (Parés *et al.*, 2005).

La gran diversitat morfològica existent entre els animals manifesta l'origen racial multi-ètnic: aportacions d'una gran varietat de races pesants europees, sobretot franceses i belgues (bretona, ardenesa, comtois, etc.), sobre l'antic substrate del cavall català, raça de tipus eumètric extingida a mitjan segle XX (Francesch *et al.*, 2002; Parés *et al.*, 2005, 2006). No obstant això, les especials característiques orogràfiques i ambientals dels Pirineus acabaren conferint a aquest bestiar mestís un segell particular i característic. Tal vegada la subpoblació més uniforme sigui la de Cerdanya, on es coneix amb el nom de *bretó cerdà*. Els animals d'aquesta comarca estan més clarament millorats per a la producció càrnia, i són d'un tipus més constitucional, a diferència dels cavalls hipermètrics de les altres comarques pirinenques, que són d'un tipus més ambiental. Durant anys fou molt comú referir-se a aquesta població com *hispanobretona*, denominació del tot incorrecta, tant per motius zootècnics com històrics, ja que la denominació fa referència a l'encreuament d'un cavall bretó amb un cavall espanyol, i aquest no és el cas.

Per això, al final del 2004 s'iniciaren les activitats per a caracteritzar aquesta població equina, tant en allò que fa referència al tipus d'explotació com a la morfologia, per a poder definir-ne l'estàndard racial i instaurar un programa de conservació i millora. Els treballs es realitzen en el marc d'un conveni de col·laboració entre el Departament d'Agricultura, Alimentació i Acció Rural de la Generalitat de Catalunya i la Facultat de Veterinària de la Universitat Autònoma de Barcelona, amb el suport de les diferents associacions de criadors i les oficines comarcals del DARP. D'altra banda, també volem mencionar que l'estudi d'aquesta població s'emmarca dins d'un projecte més ampli (INIA RZ2004-00023, Ministeri d'Educació i Ciència) per a avaluar els recursos genètics de les races equines espanyoles de producció càrnia.

Seguint el pla d'actuacions proposat, es presenten els resultats parcials, per comarques, de la caracterització estructural de les seves explotacions i l'anàlisi comparativa de tipus social i econòmic que incideix sobre els ramaders d'aquestes comarques.

2. Material i mètodes

Mitjançant un sistema d'enquestes es procedí a recopilar la informació necessària per a caracteritzar estructuralment i productivament aquestes explotacions d'equí de carn dels Pirineus. Es varen mostrejar de manera aleatòria un total de noranta ramaders, repartits de manera proporcional entre les set comarques pirinenques on s'ubica la raça: Val d'Aran

(19), Alta Ribagorça (12), Pallars Jussà (8), Alt Urgell (10), Pallars Sobirà (14), Cerdanya (12) i Ripollès (15). La informació requerida (un total de noranta-una qüestions directes i vint de derivades) es desglossa en set apartats: censos i estructura de ramats, maneig productiu, maneig reproductiu, instal·lacions, estat sanitari, recursos humans i aspectes socials d'interès. L'anàlisi de les dades fou portat a terme mitjançant el paquet estadístic SAS v.8.2 (SAS Inst., Cary, N. Carolina, USA). Per a les variables paramètriques es calcularen diferents estadístics descriptius (mitjana, desviació estàndard, intervals), i per a les no paramètriques s'obtingueren les freqüències percentuals en els casos en què s'estima necessari. Les enquestes es realitzaren mitjançant entrevistes personals als titulars de les explotacions, amb una durada aproximada de 45 minuts, durant el període que va de juliol de 2005 a maig de 2006.

3. Resultats i discussió

El nombre total de criadors d'equi de carn en les set comarques pirinenques fou de 432, amb un cens reproductor de 4.513 animals (3.976 eugues i 537 semalers). Tres comarques concentren el 80 % de criadors i censos: la Cerdanya, el Pallars Sobirà i el Ripollès, i destaca, no obstant això, la comarca de la Cerdanya, amb quasi un 40 % dels exemplars (Jordana *et al.*, 2006). Poc més del 80 % de les explotacions tenen únicament cavalls AHP, mentre que el 20 % restant també han introduït exemplars d'altres races, bàsicament sementals de la raça bretona (Cerdanya, Alt Urgell, Ripollès i Val d'Aran), en menor mesura de la comtois (Alta Ribagorça, Val d'Aran i Ripollès) i de manera més esporàdica de la perxerona (Alta Ribagorça i Val d'Aran).

El sistema de producció és totalment extensiu, viu tot l'any a l'aire lliure i amb un sistema de maneig elemental: pasturatge continu, munta natural en llibertat (el 94 %; el 6 % restant de les explotacions, bàsicament de la Cerdanya i l'Alt Urgell, la fan de manera controlada), parts naturals sense ajuda, cria dels pollins a peu de mare i deslletament brusc als 5-7 mesos. A l'estiu pugen a les pastures d'alta muntanya (final de maig, principi de juny), i en baixen cap a mitjan octubre o principi de novembre. En període hivernal no són estabulats, i només els dies més freds poden rebre una ració de volum, normalment a base de palla de poca qualitat. Els costos d'alimentació són mínims, per tal de buscar el màxim rendiment econòmic. El 70 % de les explotacions es dediquen únicament a la cria de pollins per a l'engreix, un 23 % (bàsicament de la Cerdanya i Ripollès) fan recria, i molt poques explotacions (7 %), a més a més, els engreixen (alguna del Ripollès). El 83 % de les explotacions no tenen previst per ara variar el nombre de reproductors i tan sols un 14 % pensa a augmentar-lo, bàsicament explotacions de la Cerdanya (33 %) i l'Alta Ribagorça (33 %). Quant a la reposició, i de manera general per al conjunt de la raça, el 83 % i el 37 % de les explotacions fan la reposició de femelles i sementals, respectivament, de l'explotació. Per a les femelles, destaquen les comarques de la Cerdanya i del Ripollès, en les quals un 50 % i un 33 %, respectivament, de les explotacions, introdueixen eugues de fora

l'explotació. Per als sementals, la gran majoria de comarques i explotacions solen introduir-hi en algun moment mascles de fora de l'explotació, i són les comarques de la Val d'Aran (68 %), l'Alt Urgell (50 %) i el Ripollès (40 %), les que fan majoritàriament la reposició de mascles amb animals procedents únicament de l'explotació pròpia.

Dels 432 propietaris d'explotacions de cavall de carn dels Pirineus, únicament un 63 % tenen la ramaderia com la seva principal activitat, i per a la resta és una activitat econòmica secundària. Les comarques de la Cerdanya (100 %), el Ripollès (94 %) i l'Alt Urgell (80 %) són aquelles en què la cria de cavalls és l'activitat prioritària dels titulars de les explotacions. En l'extrem oposat tenim la comarca de la Val d'Aran, on només un 5 % dels criadors manifestà aquesta activitat com a prioritària, i són les activitats del sector turístic (47 %) la dedicació principal dels criadors. A la comarca del Pallars Jussà, el 50 % dels criadors era personal jubilat. I encara que un 92 % dels enquestats manifestaren que el rendiment econòmic de la seva explotació era regular (38 %) o dolenta (54 %), argumentaren que continuaven la cria d'aquests cavalls bàsicament per seguir la tradició familiar (49 %); per motius conservacionistes mediambientals (19 %); per pura afecció (20 %); com una alternativa al boví de carn (5 %), i tan sols un 7 % manifestà tenir-los com un negoci. En totes les comarques la tradició familiar fou la principal raó esgrimida (>40 %), excepte al Ripollès, on aquest argument no superà el 6 % de les explotacions. L'afició per la cria d'aquests cavalls és una motivació molt important al Ripollès (38 %) i la Val d'Aran (36 %). Les motivacions conservacionistes i mediambientals també foren un argument de pes al Ripollès (31 %), a l'Alt Urgell (25 %) i sobretot a la Cerdanya (47 %). No obstant això, també és al Ripollès on de manera molt significativa respecte a les altres comarques manifesten tenir aquests cavalls com un negoci (25 %). Únicament un 38 % dels ramaders declaren rebre algun tipus d'ajut econòmic addicional per part de l'Administració (en el 100 % dels casos és per conceptes de tipus agroambiental), i les comarques que més ajuts reben són la Cerdanya (75 %) i el Ripollès (73 %), i en menor mesura el Pallars Sobirà (43 %) i l'Alt Urgell (40 %).

Les explotacions són bàsicament de tipus familiar. Els familiars, principalment la dona i els fills, contribueixen en un 70 % dels casos amb el seu ajut a la bona marxa de l'explotació. A causa de les dificultats econòmiques de la producció equina, poques explotacions es poden permetre disposar de mà d'obra contractada, ja sigui fixa (16 %) o eventual (2 %). Únicament les comarques de la Cerdanya i el Ripollès disposen, significativament, de treballadors fixos contractats a les seves explotacions: en un 58 % i un 27 % dels casos, respectivament, en ambdues comarques. A més a més, el 54 % de les explotacions combinen la cria del cavall de carn amb la d'altres espècies, sobretot a la Cerdanya (92 %), el Ripollès (73 %), l'Alta Ribagorça (67 %) i l'Alt Urgell (60 %), especialment amb boví de carn (58 %), ovi de carn (19 %) i boví lleter (15 %).

En ser el sistema productiu, tal com s'ha dit abans, totalment extensiu i estar localitzades la gran majoria d'explotacions en zones pirinenques i prepirinenques, la interacció amb

animals silvestres podria ser important i tal vegada conflictiva. No obstant això, únicament un 38 % de les explotacions reconeixen l'existència d'aquest tipus d'interacció (isards, senglars, cabirols, ós, etc.), sobretot a la Val d'Aran (73 %), i en menor mesura a l'Alta Ribagorça (58 %), el Pallars Jussà (50 %) i la Cerdanya (50 %), però la gran majoria d'aquestes explotacions (53 %) comenten que la fauna salvatge no els comporta cap problema. A les comarques amb més grau d'interacció, el problema principal assenyalat pels ramaders afectats és la fugida que provoquen en el bestiar aquests animals silvestres: la Val d'Aran (43 %), el Pallars Jussà (75 %) i la Cerdanya (33 %), i els inconvenients derivats de la depredació són bastant menys importants, a la Val d'Aran (0 %), a l'Alta Ribagorça (14 %), al Pallars Jussà (25 %) i a la Cerdanya (17 %).

Només un 10 % de les explotacions són de nova creació (<10 anys), la resta supera els 15 anys, i el 67 % són explotacions de *tradició familiar*, a través de generacions. Les comarques amb un major percentatge d'explotacions recents (<25 anys d'activitat) són: l'Alta Ribagorça (67 %), la Val d'Aran (40 %), l'Alt Urgell (38 %), el Pallars Sobirà (35 %) i el Ripollès (34 %). No obstant això, els temps canvien, i la conjuntura i els condicionants socials i econòmics d'aquestes comarques dels Pirineus catalans, també. La greu situació per la qual travessa el sector ramader a les comarques de muntanya, amb l'abandonament progressiu de la ramaderia com a principal activitat, i la seva substitució per altres activitats dels sectors secundari i terciari —turisme, principalment—, ha retret enormement el maneig tradicional d'aquest bestiar, amb la pèrdua tant patrimonial com de selecció que això comporta. L'elevada mitjana d'edat dels ramaders actuals (cinquanta-quatre anys), amb quasi un 75 % dels mateixos superant els quaranta anys, i l'escàs relleu generacional garantit (<20 %), són factors que agreugen la continuïtat del sector equí de carn en aquestes comarques, i fa que la instauració d'un programa de conservació per a aquesta població sigui un objectiu prioritari.

Si fem l'anàlisi per comarques, podríem dir que les que tenen uns ramaders-criadors més joves són el Ripollès i l'Alta Ribagorça, on els propietaris més grans de quaranta anys únicament representen el 53 % i el 58 %, respectivament. En l'altre extrem tenim que les comarques amb ramaders més vells serien: el Pallars Jussà (amb un 87 % superant els quaranta anys), el Pallars Sobirà (86 %) i l'Alt Urgell (80 %). Menció especial requereix el Pallars Jussà, on el 74 % de les explotacions són menades per gent més gran de seixanta anys. Quant a la possible continuïtat familiar, i a pesar que hi ha un elevat percentatge d'indecisos que no sap o no contesta sobre aquest tema (43 %), és important assenyalar que el 73 % de les explotacions del Ripollès han manifestat la no continuïtat de la seva explotació, i també al Pallars Jussà (50 %), la Val d'Aran (42 %), i l'Alta Ribagorça (33 %); les comarques del Pallars Sobirà i l'Alt Urgell és on hi ha un percentatge més gran d'indecisos (79 % i 70 %, respectivament), i la comarca de la Cerdanya, on trobem el percentatge més gran de continuïtat garantida (50 %).

Bibliografia

FRANCESCH, A.; JORDANA, J.; PARÉS, P. M.; SUCH, X. (2002), «Les races domèstiques autòctones de Catalunya (I)», *Entre Camps i Animals*, núm. 36, p. 4-10.

JORDANA, J.; SAGARRA, M.; INFANTE, J.; CASAS, M.; PARÉS, P. M.; MARMI, J. (2006), «La Agrupación Hipermétrica Pirenaica (AHP): caracterización estructural de las explotaciones equinas de carne del Pirineo Catalán». A: *Memorias: VII Simposio Iberoamericano sobre Conservación y Utilización de Recursos Zoogenéticos*, p. 305-307.

PARÉS, P. M.; FRANCESCH, A.; JORDANA, J.; SUCH, X. (2005), *Catalans de pèl i ploma: Races domèstiques autòctones de Catalunya*, Bellaterra, Lynx Edicions.

— (2006), «Races autòctones, la protecció d'un patrimoni col·lectiu», *Agro-Cultura*, núm. 25, p. 30-34. <<http://www.rac.uab.es/bibliografia/articles/Blanca/AgroCultura.pdf>>.